

بررسی مواضع نظامی امام خمینی (ره) در جنگ ایران و عراق
از دیدگاه صاحب نظران داخلی

دکتر رسول افضلی

امیر محسن زادگان

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

تهران ۱۳۹۷

سرشناسه	: افشار، رسول، ۱۳۵۳، فروردین -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی وضع سیاسی امام خمینی در جنگ ایران و عراق از دیدگاه صاحب‌نظران داخلی / مولفان: رسول افشار، امیر محسن‌زادگان؛ ناظر علمی و محتوایی: حسین اردستانی؛ ویراستار: حبیب‌الله مهر و.
مشخصات نشر	: تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۳۵۶ ص؛ ۱۴، ۵/۱۱، ۱۴
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۴۳-۷۶-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
موضوع	: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و جانشینان - جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ - دیدگاه درباره جنگ ایران و عراق
موضوع	: Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI-- Views on Iran-Iraq War
موضوع	: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ - پیام‌ها و سخنرانی‌ها
موضوع	: Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI --*Messages and speeches
موضوع	: جنگ ایران و عراق، ۱۳۵۹-۱۳۶۷
موضوع	: Iran-Iraq War, 1980-1988
شناسه افزوده	: محسن‌زادگان، امیر، ۱۳۵۸ -
شناسه افزوده	: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
شناسه افزوده	: Islamic Revolution Iranian Revolutionary Guards, Holly Defense Research and Documentation Center
رده بندی کنگره	: DSR ۱۵۷۴/۵ : ۱۳۹۶ ج ۴ : ۸۶
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۸۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۹۹۹۵۷

مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس

پروسیه مداخلت در کربلا (۱۳۹۷) در جنگ ایران و عراق
از دیدگاه اسنادی و تاریخی

دکتر رسول افضلی - امیر محسن زادگان

ناظر علمی: مرحوم دکتر حسین رdstانی

ویراستار: حبیب الله مهرجو ■ گرافیک: سیدهای خاهاشی

طرح جلد: سیدایمان نوری نجفی ■ لیتوگرافی: چاپ: چاپ، لاغ

چاپ اول: ۱۳۹۷ ■ ناظر چاپ: سیدناصر کشورز

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ قیمت: ۲۰.۰۰۰ تومان

شابک: ۹-۷۶-۵۴۴۳-۶۰۰-۹۷۸-۹۷۸-۶۰۰-۵۴۴۳-۷۶-۹ ISBN: 978-600-5443-76-9

کلیه حقوق متعلق به مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس است.
نقل از کتاب با ذکر مأخذ مجاز و هرگونه بهره‌برداری دیگر منوط به اجازه کتبی این مرکز می‌باشد.

۱. تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۷ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه اول، شماره ۴، تلفن: ۶۶۴۸۱۵۳۱
۲. تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، مجتمع ناشران فخررازی، انتشارات مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس
۳. خرمشهر، جنب مسجد جامع، بازار شهید محمد جهان آرا، شماره ۲۷

[فهرست مطالب]

۱۱	سخن ناشر
۱۵	مقدمه

فصل اول: کلیات

۲۶	۲. اهداف تحقیق
۲۷	۳. واژه‌ها و اصطلاحات مهم تحقیق
۲۷	ابعاد کاریزماتیک مواضع نظامی امام
۲۷	ابعاد سیستماتیک و واقع‌گرایانه مواضع نظامی امام
۲۷	بازتاب رسانه‌ای مواضع نظامی امام
۲۷	صاحب‌نظران داخلی
۲۸	استراتژی سیاسی
۲۸	استراتژی نظامی
۲۸	تاکتیک نظامی

فصل دوم: مواضع نظامی امام خمینی از آغاز جنگ تا فتح خرمشهر

۳۲	دفاع در اندیشه نظامی امام خمینی
۳۹	۱. تبیین مواضع نظامی امام در مقاطع حساس جنگ عراق و ایران
۴۰	بعد کاریزماتیک مواضع نظامی امام در جنگ ایران و عراق
۵۱	بعد سیستماتیک مواضع نظامی امام خمینی در جنگ ایران و عراق
۵۳	دوره تجاوز عراق به ایران
۵۵	الف) پیش‌بینی امام درباره وقوع تحولات نظامی پس از انقلاب و زمینه‌سازی برای دفاع

- ۵۸ (ب) مدیریت آغاز ورود جامعه به جنگ
- ۶۴ دوره مقاومت و بیرون راندن متجاوز
- ۶۴ الف) واکنش به خواسته‌های عراق پس از توقف اولیه تهاجم
- ۶۶ (ب) برخورد با مواضع بنی صدر در خصوص جنگ
- ۶۹ (ج) مدیریت بحران داخلی خلع بنی صدر و در دست گرفتن فرماندهی کل قوا
- ۷۵ (د) فرمان شکستن حصر آبادان و آزادسازی مناطق اشغالی
- ۷۷ (ه) تشکیل شورای عالی دفاع
- ۸۰ (و) موضع گیری امام در خصوص ادامه جنگ پس از فتح خرمشهر

فصل سوم مواضع نظامی امام خمینی از فتح خرمشهر تا پایان جنگ

۱. دوره تنبیه متجاوز
- ۹۴ الف) موضع امام در خصوص پیشنهادات صلح قبل از عملیات رمضان
- ۹۵ (ب) نگرش امام درباره تعیین سرنوشت جنگ پس از عملیات رمضان
- ۹۷ (ج) موضع امام در قبال اعزام نیرو به لبنان
- ۹۸ (د) تعیین فرماندهان جنگ
- ۱۰۰ (ه) نقش امام در پیشبرد اهداف نظامی عملیات خیبر
- ۱۰۲ (و) تعیین خطوط کلی جنگ پس از عملیات بدر
- ۱۰۴ (ز) نقش امام در نزدیک کردن راسخ سپاه رتشر دولت
- ۱۱۱ (ک) تجدیدنظر در سازمان نیروهای
- ۱۱۶
- ۱۲۰ ۲. دوره پایان جنگ
- ۱۲۱ الف) اتخاذ موضع مناسب در قبال فشارهای نظام بین‌المللی
- ۱۲۴ (ب) پذیرش قطعنامه ۵۹۸ و مدیریت تحولات سیاسی و نظامی ناشی از پذیرش قطعنامه
- ۱۲۵ ۳. عوامل تأثیرگذار بر تصمیم امام برای پایان دادن به جنگ
- ۱۲۶ اظهار نظر علنی فرماندهان اصلی جنگ درباره عدم توانایی ادامه جنگ
- ۱۲۸ وضعیت وخیم اقتصادی کشور
- ۱۲۹ ترس از ورود دوباره عراق به خاک کشور
- ۱۲۹ کمبود تجهیزات نظامی
- ۱۳۱ عدم استقبال مردم از رفتن به جبهه
- ۱۳۱ تهدیدات نظام بین‌الملل علیه ایران
- ۱۳۲ ۴. اصول حاکم بر تصمیم امام در پذیرش قطعنامه ۵۹۸
- ۱۳۲ اصل مشاوره و تصمیم جمعی با حفظ استقلال داخلی در تصمیم گیری
- ۱۳۳ اصل اتکال به خدا
- ۱۳۳ اصل اضطرار در سازش
- ۱۳۳ اصل صداقت

۱۳۳	اصل تکلیف الهی
۱۳۴	اصل مصلحت
۱۳۴	آمادگی کامل در برابر تفرندهای احتمالی دشمن
۱۳۴	۵. اهداف امام از پذیرش قطعنامه
۱۳۴	بقای انقلاب و نظام
۱۳۵	تأمین مصالح اسلام و مسلمین
۱۳۵	اثبات عدم پابندی صدام به معاهدات بین‌المللی

فصل چهارم: شخصیت و اندیشه سیاسی نظامی امام از نگاه صاحب‌نظران

۱۴۰	۱. تأثیر شخصیت امام بر جنگ
۱۴۶	۲. ادبیات سیاسی دفاعی امام و انعکاس آن در مدیریت جنگ
۱۴۹	۳. الگوی مدیریت افکار عمیق امام در دوران جنگ
۱۵۱	۴. امام و مسئله نهاد امن در راستای اهداف جنگ
۱۵۳	۵. بعد مشورت‌پذیری و تصمیم‌گیری اختیاری توسط امام در دوران جنگ
۱۵۴	۶. آینده‌نگری و شخصیت‌شناسی امام جنگ
۱۵۵	۷. امام و رابطه عاطفی با رزمندگان
۱۵۷	۸. تکلیف‌گرایی در عرصه جهاد از نظر امام خمینی

فصل پنجم: دیدگاه صاحب‌نظران درباره مواضع نظامی امام از آغاز جنگ تا فتح خرمشهر

۱۶۴	۱. دوره تجاوز عراق به ایران
۱۶۵	۲. دوره مقاومت و بیرون‌راندن متجاوز
۱۶۹	۳. دوره تنبیه متجاوز
۱۷۲	۱-۳- دیدگاه نظامیان
۱۷۲	محسن رضایی
۱۷۸	علی شمشانی
۱۸۰	غلامعلی رشید
۱۸۴	حسین علایی
۱۹۱	محسن رفیق‌دوست
۱۹۳	۲-۳- دیدگاه سیاسیون
۱۹۳	هاشمی‌رفستجانی
۲۰۵	۳-۳- مخالفت امام با فرسایشی‌شدن جنگ

فصل ششم: دیدگاه صاحب‌نظران درباره مواضع نظامی امام در مقطع پایانی جنگ

۲۱۴	۱. نظامیان
۲۱۴	محسن رضایی

۲۲۹	حسین علایی
۲۳۱	محسن رفیق دوست
۲۳۳	۲. سیاسیون
۲۳۳	علی اکبر هاشمی رفسنجانی
۲۵۱	حسن روحانی
۲۵۲	علی اکبر ولایتی
۲۵۴	محمد جواد لاریجانی
۲۵۶	مسعود روغنی زنجانی

فصل هفتم: رویکرد رسانه‌های خارجی به مواضع نظامی امام خمینی در جنگ

۲۶۳	۱. بازتاب رسانه‌ای مواضع نظامی امام در دوره مقاومت و بیرون راندن متجاوز
۲۷۳	۲. بازتاب رسانه‌ای مواضع نظامی امام خمینی در دوره تنبیه متجاوز
۲۷۷	۳. بازتاب رسانه‌ای مواضع نظامی امام در دوره پایانی جنگ

۲۷۷	نتیجه گیری
-----	------------

پیوست‌ها

۲۹۷	۱- مصاحبه محسن رضایی با خبرگزاری فارس در مورد نامه وی به امام خمینی (ره) در خصوص پایان دادن به جنگ
۳۰۳	۲- مصاحبه محسن رفیق دوست در مورد نامه‌ها- مقامات نظامی و سیاسی به امام در خصوص پایان دادن به جنگ
۳۱۳	۳- متن نامه منتشر شده امام در خصوص علل پذیرش قطعنامه
۳۱۵	۴- پیام امام خمینی (ره) در مورد پذیرش قطعنامه
۳۲۳	۵- متن مصاحبه آیت الله هاشمی رفسنجانی در مورد پذیرش قطعنامه با آفتاب نیوز
۶۳۳	۶- متن مصاحبه مجری با آیت الله هاشمی رفسنجانی

کتابنامه

۳۴۹	الف. کتاب و پایان نامه
۳۵۲	ب. مقاله، گفت‌وگو، سخنرانی
۳۵۶	ج. مطبوعات، سایت‌های اینترنتی و فیلم‌های مستند

به‌طور کلی اندیشه نظامی و دفاعی امام خمینی که، ناشی‌خفته‌ترین اندیشه سیاسی اجتماعی وی است، در ذیل آرای فقهی ایشان در خمین سیاست و جامعه معنا می‌یابد. در اندیشه سیاسی و اجتماعی امام، اسلام به‌عنوان هدف نهایی مبنای شکل‌گیری جامعه و حکومت است و جنگ و دفاع با هدف حمله جامعه و حکومت ضرورت دارد. لذا از این منظر دفاع و جنگ هیچ‌کدام به تنهایی دفاع نیست و هر دو ضرورت دارند.

به‌لحاظ جامعه‌شناختی، تبیین مدیریت نظامی امام در جنگ عراق با ایران مشکل است. این پرسش که امام خمینی در جنگ عراق با ایران چه نوع مدیریتی را در سطوح مختلف نظامی اعمال می‌کرده، پاسخ صریح و روشنی دریافت نکرده است. مطالعه ما در بررسی دیدگاه‌های صاحب‌نظران و رسانه‌ها در این خصوص، به این پرسش پاسخ داده است.

یافته‌های کتاب حاضر نشان می‌دهد که مدیریت نظامی امام خمینی در جنگ عراق علیه ایران دارای دو بُعد کاریزماتیک و نظام‌مند بوده است. بُعد کاریزماتیک این مدیریت معطوف به تأثیر جنبه‌های شخصیتی و حب درونی جامعه نسبت به امام و بُعد نظام‌مند مربوط به جنبه‌های مدیریت مستقیم و حرف‌های ایشان در پیشبرد امور جنگ بوده است. مدیریت کاریزماتیک و نظام‌مند امام در جنگ به لحاظ زمانی روند معکوسی داشته‌اند. مدیریت کاریزماتیک ایشان بیشتر در سال‌های اول تا اواسط جنگ و مدیریت نظام‌مند وی در نیمه دوم جنگ پررنگ‌تر بوده است. نتایج نشان می‌دهد بُعد کاریزماتیک مدیریت نظامی امام در جنگ عراق عابه ایراد پنج حوزه اصلی را تأمین می‌کرد: مشروعیت و مقبولیت عمومی جنگ با عرب، روحیه جنگاوری، روحیه مقاومت و استقامت، نظام سازمانی جنگ و نیروی انسانی جنگ. بُعد نظام‌مند نیز ابعاد عملی و واقع‌گرایانه مدیریت نظامی امام را در جنگ در سوره‌های مختلف مدیریتی و با توجه به معیارهای حاصل از شاخص‌های مطالعاتی در سطح استراتژی سیاسی جنگ، استراتژی نظامی و تاکتیک نظامی نشان می‌دهد.

رسانه‌های داخلی و خارجی غالباً این دو بُعد مدیریت امام را در قالب سرفصل‌های فکری و فلسفی خود منعکس کرده‌اند. رسانه‌های داخلی که اغلب بُعد کاریزمایی مدیریت امام را انعکاس داده‌اند، رویکردهای روحی و معنوی جنگ دانسته‌اند. مطالعه گزارش‌ها و مطالب منعکس شده در این رسانه‌ها در زمان جنگ نشان می‌دهد که اساساً هیچ‌گونه خبر استادی، درخصوص مدیریت مستقیم و حرف‌های امام در جنگ منعکس نشده است. جستجوی دقیق گزارش‌ها و اخبار این رسانه‌ها نشان داد که در آنها درباره مدیریت نظامی امام چیزی بیشتر از ابعاد کاریزمایی منعکس نشده است. البته این گزاره کلی که مربوط به انعکاس رسانه‌ای زمان جنگ است، در سال‌های پس از جنگ، خاصه در دهه اخیر که به‌نوعی ادبیات انتقادی نسبت به جنگ شکل گرفته، تا اندازه‌ای تغییر کرده است.

بعد نظام‌مند مدیریت امام خمینی بیشتر در رسانه‌های خارجی منعکس شده است. این رسانه‌ها اغلب امام را فرمانده اصلی جنگ معرفی کرده و در قالب سرفصل‌های کلاسیک تصمیم‌گیری نظامی، اخبار و مطالب خود را منعکس کرده‌اند. عمده صاحب‌نظرانی که ایده‌های آنان درخصوص مدیریت نظامی امام منتشر شده است، به‌نوعی به مدیریت اثرگذار و مستقیم ایشان در جنگ تأکید داشته‌اند. در این بین برخی از آنها بیشتر بر ابعاد کاریزمایی مدیریت امام و برخی بر مدیریت حرف‌های آن اصرار دارند. در بررسی منابع منتشر شده، یافته‌ای درخصوص حاشیه‌ای بر نقش امام در مدیریت جنگ به‌دست نیامد. عمده صاحب‌نظران داخلی و خارجی، مدیریت نظامی امام را فراتر از ابعاد کاریزمایی، مدیریت حرف‌های دانسته‌اند.

دکتر رسول افضلی